

ISSN 0027-8084

УДК 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

L/2

БЕОГРАД
2019

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОДИЉ

Година I Свеска 1

БЕОГРАД

1932

НАШ ЈЕЗИК

Л СВ. 2

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Рајна ДРАГИЋЕВИЋ, др Јелена ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ,
др Весна ЛОМПАР, др Драгана МРШЕВИЋ РАДОВИЋ,
др Марина НИКОЛИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ,
др Борђе ОТАШЕВИЋ, др Милица РАДОВИЋ ТЕШИЋ,
др Стана РИСТИЋ, др Марина СПАСОЈЕВИЋ,
др Срето ТАНАСИЋ

Уредник
др СРЕТО ТАНАСИЋ

Секретар
др Марина Спасојевић

Ову свеску *Нашег језика* приредиле су
др Марина Николић и др Марина Спасојевић.

Рецензенти
др Марина Николић, др Владан Јовановић,
др Марина Спасојевић, др Срето Танасић

Према мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије
бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. г. Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уредио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од 1960. до 1975. г. (књ. X/3–4–XXI/1–2) уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у периоду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3–XXX) Митар Пешикан. Часопис је од 1996. до 2005. г. (књ. XXXI–XXXVI) уређивао Мирослав Николић.

Наш језик излази у две годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, ел. пошта: isj@isj.sanu.ac.rs, nasjzikisjsanu@gmail.com.

Штампа Планета принт, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Срето Танасић. – Год. 1, бр. 1 (1932/1933) – год. 8, бр. 1 (1941); Н.С. Књ. 1 (1949/1950)–. – Београд: Институт за српски језик САНУ, 1932/1933– (Београд, Планета принт).

Полугодишње
ISSN 0027-8084 = Наш језик
COBISS.SR-ID 615951

Проф. др Срето Танасић, дописни члан АНУРС

*Радове на с̄раницама овог броја
часописа Наш језик колеге,
пријатељи и некадашњи студенти
посвећују проф. др Срећи Танасићу,
дописном члану АНУРС,
поводом седамдесет година живота
са искреним жељама за другим животом
и непрекидним стваралаштвом*

НАШ ЈЕЗИК

Књига L

Св. 2 (2019)

САДРЖАЈ

Повод

- Седамдесет година живота др Срете Танасића – пола века љубави
према српскоме језику (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ) 1–7
- Библиографија радова др Срете Танасића
(ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ) 9–30

Срето Танасић у српској лингвистици

- Стандардизација српског језика и језичка култура у проучавањима
Срете Танасића (МАРИНА М. НИКОЛИЋ) 31–37
- Срето Танасић против језичких манипулација
(БИЉАНА С. САМАРЦИЋ) 39–47
- Значај Танасићевих истраживања за лексикографски третман
трпног глаголског придева у Речнику САНУ
(ЈОВАНА Б. ЈОВАНОВИЋ) 49–57

Акцентологија и фонологија

- Силазни акценти на непочетним слоговима ријечи у српском
књижевном језику (МИЛОРАД П. ДЕШИЋ) 59–64
- О прозодијским аспектима риме у српској поезији
(ДРАГА С. ЗЕЦ) 65–75
- Белићеви погледи на акценте и културу говора у часопису *Наш
језик* из данашње перспективе (АЛЕКСАНДРА Р. ЛОНЧАР
РАИЧЕВИЋ, МАРИНА С. ЈАЊИЋ) 77–85
- О неким спорним рефлексима *jaīa* (САЊА М. КУЉАНИН) 87–93

Морфологија и творба речи

- О архаизмима у српском језику, посебно граматичким
(ПРЕДРАГ Ј. ПИПЕР) 95–107

Прелазни карактер префиксоида у савременом српском језику (РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ)	109–116
Морфолошка средства којима се појачава или ослабљује значење мотивне речи у творби (нацрт за једну могућу морфологију градуабилности) (МИРЈАНА К. ИЛИЋ)	117–122
Статус лексеме <i>сам</i> у савременом српском језику (АНА М. ЈАЊУШЕВИЋ ОЛИВЕРИ)	123–129
Узвици у служби других врста речи у српском језику (ИВАНА В. ЛАЗИЋ-КОЊИК)	131–139
Експресивна вредност збирних именица које означавају етничке, националне, верске групе (ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ)	141–150
О могућим семантичким дистинкцијама глаголских именица у српском језику <i>јризнање</i> : <i>јризнавање</i> , <i>јридружијење</i> : <i>јридруживање</i> и сл. у контексту актуелне политике (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ)	151–159
Видско парњаштво и акционалност (префикс <i>за-</i>) (ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ)	161–168

Синтакса и семантика

О двјема спорним конструкцијама у српском језику (<i>за</i> + инфини- тив и <i>за</i> + акузатив у значењу одређивања правца кретања) (БРАНИСЛАВ М. ОСТОЈИЋ)	169–176
Значење и контекст: неки проблеми око значења и употребе гла- голских личних облика (РАДОЈЕ Д. СИМИЋ, ЈЕЛЕНА Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ)	177–187
О реченицама са спојем <i>а</i> и <i>у</i> у везничкој позицији (МИЛОШ М. КОВАЧЕВИЋ)	189–196
Синтаксичке конструкције ‘глагол + <i>ми се</i> ’ у српском језику (ДИМКА В. САВОВА)	197–204
О једној посебној контрафактивној конструкцији у српском језику (ЉУДМИЛА В. ПОПОВИЋ)	205–220
Синтакса и семантика предикатског израза <i>јјознајти (се)</i> (ВЛАДИСЛАВА Ж. РУЖИЋ)	221–236
О предлогу <i>јјоврх</i> (ДУШКА Б. КЛИКОВАЦ)	237–258
Синтакса и семантика предлога <i>јјри</i> (ИВАНА Н. АНТОНИЋ)	259–268
О српском глаголу <i>јјријти</i> (НАДА Л. АРСЕНИЈЕВИЋ)	269–280
Значењски ресурси функционалних глагола: на примеру предик- ката ‘сукобити се’ (МИЛИВОЈ Б. АЛАНОВИЋ)	281–288
Утицај полипрефиксације глагола на њихово синтаксичко окружење (МИЛИЦА Љ. СТОЈАНОВИЋ)	289–295
О (лексичко-граматичким) значењима глаголских речи (ИВАНА Р. ЈОВАНОВИЋ)	297–306

Негација као језичка категорија – општи осврт (ЈЕЛЕНА Л. ПЕТКОВИЋ)	307–314
Један тип безличних реченица у српском и руском (у контексту језичке слике света) (БИЉАНА Ж. МАРИЋ)	315–322
Асиндетске структуре с концесивним значењем у савременом српском језику (МИЈАНА Ч. КУБУРИЋ МАЦУРА)	323–334
О употреби израза <i>један/једно с другим</i> и <i>једна с другом</i> у српском језику (ИВАНА З. МИТИЋ)	335–342
Линеаризација протосоцијативних и псеудосоцијативних кон- струкција у српском језику (МАРИЈА М. ОПАЧИЋ)	343–351
Императив као маркер неочекиваности (ДРАГАНА М. КЕРКЕЗ) ..	353–359
Статус финалних реченица у <i>Зборницима закона и уредбених указа</i> из пете деценије 19. века (ЈЕЛЕНА М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ)	361–368

Лексикологија, лексикографија и терминологија

Рјечници као средство успостављања ауторитета (ДАНКО М. ШИПКА)	369–386
Слов'янска терминологија кінца ХХ – початку ХХІ століть у діалози традиційної та електронної бібліографії (ВІКТОРИЈА Л. ІВАЩЕНКО)	387–397
Нова лексика у области туризма у савременом српском језику (ЂОРЂЕ Р. ОТАШЕВИЋ)	399–408
Саобраћајна терминологија у савременом српском језику (ГОРДАНА Д. ДИМКОВИЋ ТЕЛЕБАКОВИЋ)	409–418
Винаверове крушке <i>крусиџуменка</i> и <i>бергамка</i> и ријеч-двјије по- водом њих (НЕЂО Г. ЈОШИЋ)	419–427
Називи за печурке у српским народним говорима (МАРИНА С. ЈУРИШИЋ, ЈЕЛЕНА Д. ЈАНКОВИЋ)	429–439
Турцизми у 20. тому Речника САНУ (МАРИЈА С. БИНЂИЋ) ..	441–448
Прилог опису семантике придева <i>йразан</i> (НАТАША М. МИЛАНОВ)	449–456
Једно запажање о прилогу <i>вуковски</i> у српском језику (ИРЕНА Р. ЦВЕТКОВИЋ ТЕОФИЛОВИЋ)	457–463

Стилистика

Превођење као креативни и лингвистички изазов у савременом српском језику (НЕНАД Б. ВУКОВИЋ)	465–471
О стилистичким особинама Андрићева наратива у роману <i>На Дрини ћуџрија</i> (ГАЛИНА Г. ТЈАПКО)	473–485
Заграде у Андрићевим романима (БРАНКО Ђ. ТОШОВИЋ)	487–494

Суфикси <i>-ица</i> и <i>-ка</i> у језику Петра Кочића (ДРАГО В. ТЕШАНОВИЋ, ДРАГАНА Д. ЛАЗИЋ)	495–506
Индивидуална лексика у дјелу Исидоре Секулић (творбено- -семантичке одлике именица) (ВЕСЕЛИНА В. ЂУРКИН)	507–520
„Унутрашњост“ поетонима <i>Тигар</i> Бранка Топића (МИРЈАНА Н. СТОЈИСАВЉЕВИЋ)	521–527
(Не)референцијалност антецедента релативних клауза у песми „Он“ Сунчице Денић (ТАЊА З. РУСИМОВИЋ)	529–540

Прагматика

О пружању утехе саговорнику у говору свакодневне комуникације (БОЈАНА С. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	541–550
Реторичка структурална теорија и реализација елементарних јединица дискурса на примеру онлајн коментара у српском и руском језику (РАДОСЛАВА М. ТРНАВАЦ)	551–570

Дијалектологија

О једној старој падежној конструкцији у говору источnobосан- ских Ера – генитив издвајања из скупине (СЛОБОДАН Н. РЕМЕТИЋ)	571–576
Третман полисемије и хомонимије у дијалекатским речницима (МАРТА Ж. БЈЕЛЕТИЋ)	577–585
Језичке крхотине и дијалекатски речник (НЕДЕЉКО Р. БОГДАНОВИЋ)	587–593
Говори Црне Горе у основици српског књижевног језика (МИОДРАГ В. ЈОВАНОВИЋ)	595–603
Западнобоснијска диалектна лексика в общесербском контек- сте (на примере говора Манячи) (ЕКАТЕРИНА И. ЯКУШКИНА)	605–613
Неке позајмљенице у коларској терминологији говора Карашева (МИХАЈ Н. РАДАН, МИЉАНА-РАДМИЛА М. УСКАТУ)	615–626
О акценту као прилогу очувању дијалекта (ЈОРДАНА С. МАРКОВИЋ)	627–636
Репартиција рефлекса вокалног <i>л</i> у говорима Лужнице и Пирота (ЉУБИСАВ Н. ЋИРИЋ)	637–644
Рефлекси финалног <i>л</i> у лексеми <i>заова</i> у говорима призренско- -тимочке дијалекатске зоне (АНА Р. САВИЋ-ГРУЈИЋ)	645–653
Вокалске редукције у говору Бастаса (ДРАГОМИР В. КОЗОМАРА)	655–662
О приступима у досадашњим истраживањима синтаксе падежа у херцеговачко-крајишким говорима (ЗОРАН М. СИМИЋ)	663–677

Циљне (намерне, финалне) реченице у сиринићком говору (РАДИВОЈЕ М. МЛАДЕНОВИЋ, БОЈАНА М. ВЕЉОВИЋ)	679–685
Вербализација концепта <i>здравље</i> у тимочко-лужничким говорима (ТАЊА З. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	687–694

Ономастика

Marginalia onomastyczne (ZUZANNA V. TOPOLINSKA)	695–698
О релационим микропонимима у Рађевини (МИРЈАНА С. ПЕТРОВИЋ-САВИЋ)	699–705
Прилог реконструкцији ојконима <i>Вогошћа</i> (ЈЕЛЕНА В. ЈАЊИЋ)	707–714

Социлингвистика

Linguistic Ideology and the Art of Re-Edition on the Second Edition of Ioann Rajić's <i>History of Various Slavic Peoples</i> (1823) (МОТОКИ У. НОМАЧИ)	715–725
Знање студената о ауторству наших правописа (ВЕЉКО Ж. БРБОРИЋ)	727–735
Стандардни и матерњи језик из другачије перспективе (НАТАША Б. КИШ)	737–744
О уништеном писаном наслеђу на Косову и Метохији (на при- меру сачуваног дела једне породичне архиве) (МИТРА М. РЕЉИЋ)	745–752

Лингвокултурологија

Сложенице са именицом <i>вода</i> у српским народним говорима и српској култури (СОФИЈА Р. МИЛОРАДОВИЋ, ВЛАДАН З. ЈОВАНОВИЋ)	753–763
„Богатство“ – конвенционални суд у систему вредности у срп- ском језику и култури (НАТАША С. ВУЛОВИЋ)	765–772
Стереотип о Ери (ДАНИЈЕЛА С. СТАНИЋ)	773–781

Граматографија

Српско-рускословенски међуодноси у српским граматикама рускословенског језика прве половине 19. века (НАЈДА И. ИВАНОВА)	783–790
<i>Србска Грамаџика за гимназијалну младежъ Княжесѣтва Срѣје</i> Владимира Вујића (1856) (МИЛОШ Ђ. ОКУКА)	791–802

Библиографија

Преглед библиографија објављених у часопису <i>Наш језик</i> (АНА В. ГОЛУБОВИЋ)	803–811
--	---------

УДК 811.163.41'367.622.21
811.163.41'37
811.163.41'373.611

Оригинални научни рад
Примљено 26. новембра 2019. г.
Прихваћено 16. децембра 2019. г.

ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ*
(Институт за српски језик САНУ, Београд)**

ЕКСПРЕСИВНА ВРЕДНОСТ ЗБИРНИХ ИМЕНИЦА КОЈЕ ОЗНАЧАВАЈУ ЕТНИЧКЕ, НАЦИОНАЛНЕ, ВЕРСКЕ СКУПИНЕ

У раду се истражује условљеност семантичке вредности појединих збирних именица суфиксима којима су деривирани (-ад, -ија, -ина, -лук, -сџиво). Наиме, неки именички деривати са збирним значењем испољавају експресивну вредност када именују етничке, националне, верске групе, нпр. *Арајчад*, *Бугарија*, *Влахалук*, *Влашчадија*, *Ћаурлук*, *Јеврејчад*, *кајноличансџиво*, *каурија*, *Мађарија*, *Немчадија*, *словенсџиво*, *срџиво*, *Срџчад*, *џајарија*, *хришћанлук*, *хришћансџиво*, *црнчад*, *Швабурија* и сл. Изрицањем позитивног или негативног става говорника према садржају који је предмет његове пажње, збирна именица добија функцију оцене. Циљ истраживања јесте да се са творбено-семантичког аспекта анализирају лексеме којима се именују наведени скупови етничких, националних, верских групација и које у зависности од контекста имају позитивну или негативну квалификацију. Такође се испитује и творбена конкуренција збирних именица са наведеним суфиксима.

Кључне речи: српски језик, збирна именица, етник, експресивност, позитивна/негативна оцена.

1. Збирне именице означавају мноштво живих и неживих ентитета у оквиру недељиве целине. Суфикси којима се деривирају збирне именице учествују у бележењу како неутралне лексике са збирним значењем, тако и експресива са значењем збира. Међу лексемама пејоративног или погрдног значења посебну групу чине збирне имени-

* cvijovicdragana@gmail.com

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (бр. 178009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

це којима се означавају групе људи на основу припадности етничкој, националној, територијалној, верској групацији. Међутим, нису сви експресиви негативно обојени. Позитивна или негативна квалификација у великој мери зависи од суфикса којим је деривирана збирна именица, као и од контекстуалне реализације у којој је употребљена. У раду ће се истаћи главне семантичке карактеристике суфикса којима се деривирају збирне именице, а потом ће се на основу њих извршити поређење грађе из корпуса и испитати творбена конкуренција у бележењу таквих скупина маркираних у језику. Грађу за истраживање чине именички деривати експерирани из *Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ (РСАНУ)* и *Речника српскохрватског књижевног језика Матице српске (РМС)*, а контролни корпус чини *Елекџронски корпус српског језика* Математичког факултета Универзитета у Београду, као и контекстуалне реализације преузете са интернета из различитих функционалних стилова.

2. Збирне именице на *-ад* (и проширена варијанта на *-чад*) са значењем етничких, расних или територијалних представника, као што су *Американчад*, *Арајчад*, *Бугарчад*, *Буњевчад*, *Влашчад*, *Јеврејчад*, *Лајтинчад*, *Мађарчад*, *Немчад*, *Срјчад*, *Цинџарчад*, *црнчад* и сл. изведене су од деминутива и означавају колективе младих људских бића. Оне у основи имају деминутивно и хипокористичко значење, односно код њих доминира сема 'мало/умањујуће' као компонента узраста и допунске позитивне компоненте 'мио', 'драг' (исп. Јовановић В. 2010: 84). Према томе, уочава се да наведени експресиви имају углавном позитивну квалификацију, о којој се обавештавамо путем сема 'мио', 'драг', 'нежан', 'ситан', 'мали', 'нејак', 'умилан'. Међутим, деловањем одређених екстралингвистичких фактора — историјска димензија, временски оквир, социјални статус, друштвени параметри и сл. поједина деминутивна и хипокористичка образовања збирног карактера бивају маркирана у језику углавном негативно. Исказивањем одсуства емпатије блискости, оне одражавају негативну пејоративну експресију у језику, те доминирају компоненте 'непожељан', 'неадекватан', 'несимпатичан'.

Примери негативних контекстуалних реализација из РСАНУ и РМС: У троје сам допадала руке, | Ево данас, брате, у четврте, | Међ' дванаест браће Арапчади (НП Вук 2, 373); Нећу да знам за ту цинџарчад и за ту Бугарчад (Рув. И. 3, 291); Откуда је то двоје Туреди те сте ми их на дару довели? (Њег., РМС).

2.1. Збирне именице на *-ија* (и проширене творбене варијанте *-адија*, *-арија*, *-урија*, *-шијија*), као нпр. *Арајија*, *Бугарија*, *Бугаршијија*,

Буњевадија, Влашчадија, Грчадија, иноверија, каурија, лајшинишија, Мађарија, Немчарија, Србадија, шаптарија, Турадија, Турчија, Циганија, Чифутиарија, Швабурија, Шокадија, мотивисане су како местом порекла, тако и другим својствима која се везују за дати етнос, или пак припадношћу одређеној вероисповести. Збирне именице на *-ија* испољавају експресивну вредност више но друге именице са збирним значењем, нашта нарочито утиче суфикс *-ија* и његове проширене варијанте (*-адија, -арија, -урија, -шијија*) јер у себи садрже експресивну компоненту (в. и Ристић 2004: 95–105). Изражена пејоративност везује се за одређене друштвено-историјске прилике и присуство, односно одсуство емпатије у датом временском тренутку на релацији говорник – појам на који се односи. Дуплирањем збирног суфикса код појединих лексема постижу се слични стилски ефекти. Како је приметил С. Ристић (2004: 100), нпр. именица *Србадија* интерпретира се позитивно, а етник *Турадија* негативно: Русто паде – кликну *Србадија*, а уздахну листом *Турадија* (Радич. 2, РМС). Разлог томе лежи у начину поимања датог етноса у одређеном временском и друштвено-историјском тренутку. Према томе, поред лингвистичких фактора који утичу на значење и перцепцију одређеног етноса, велики утицај имају и екстралингвистички моменти којима је окружен дати етнос. Услед јаке афективности која је изазвана ванјезичким разлозима, уочава се да поједине лексеме попримају позитивну или негативну конотацију.

Пејоративизацији подлеже већи број етнонима збирног значења, међутим, употреба суфикса *-адија* не везује се искључиво за негативан контекст. Поједине лексичке јединице су неекспресивне, нпр. *Буњевадија, Грчадија, Немчадија*, док се чини да етноними *Влашчадија, Шокадија* имају пејоративни призвук јер апелативи *влах, шокац* и сл. имају погрдно значење (в. Шипка 2012: 130).

И друге збирне именице образоване проширеним варијантама суфикса *-ија* (*-арија, -урија, -шијија*) исказују пејоративност, односно иронију или пак погруду, у зависности од друштвеног контекста.

Примери контекстуалних реализација из РСАНУ и РМС: Све сама *Бугарштија* (КМ, Ел. Г. 1); Викао [је] и хулио на Нијемце и на све своје земљаке из царства аустријскога, називајући их: Швабама и *Швабуријом* (Вук, РМС).

Аугментативне именице збирног значења са суфиксом *-шиина* такође имају пејоративан карактер, те се употребљавају у експресивној функцији како би се исказао емотиван говорников став према садржају који се аугментира: Таково политично устроено народа тогъ сматрала е ... феудалистична *Мађарштина* као трњ у оку (Поз. 1849, 231); Међу

Чесима [се] намножи доста немштине (Зеч. Мил. 2, 175); Понекад, пошто чују о којој већој победи, они [ратни забушанти] искупе свираче, па им она Циганштина по целе ноћи шкрипи и урличе (Вас. Д., РМС). Тиме се чвршће потврђује гледиште да збирност овде функционише искључиво у функцији оцене, односно изрицања негативног става.

Уочава се да се збирна образовања из ове тематске скупине употребљавају уместо неутралних плуралских облика (*Бугари, Власи, Мађари, Цигани* и сл.) када говорник жели да постигне појачан стилски ефекат у говору износећи свој емотиван суд о предмету његове пажње. Наиме, оно што се у датом друштвеном, историјском, културном тренутку високо котира на скали јесте вредно, а оно што не припада, односно одскаче, маркирано је.

Бугарин	Бугари	Бугарија, Бугарштина
Влах	Власи	Влашчадија
Мађар	Мађари	Мађарија
Циганин	Цигани	Циганчад, Циганија, Циганштина

Табела 1: Приказ збирних образовања у односу на плуралске облике појединих етноса

Иначе, појмови који се реализују преко збирних именица путем творбе могу варирати по квантитету (димензији, величини) или по квалитету и управо су те квантитативне и квалитативне компоненте значења подложне субјективној оцени, „па је то разлог због чега се и код њих реализују пејоративне/хипокористичне компоненте значења или други типови експресивне употребе“ (Ристић 2004: 104).

2.2. Именице којима се именује припадност одређеној нацији, нпр. *српство* у значењу под **б.** (Српство) *српски народ, сви Срби*. — Или је то зар зла судба раздробљенога Српства да кроз сузе само ... манифестује своју заједницу осећања (БК 1906, РМС) реализују збирно значење јер се њиме подразумева читав колектив, збир јединки које су повезане у једно националном припадношћу. Дакле, јединке су спојене у целину и репрезентују скуп припадника одређеној нацији. На исти начин се понашају и именице *Латинство, Немство, Словенство, Хрватство* и др.

Примери контекстуалних реализација из РСАНУ и РМС и са интернета: Главни дакле садржај ... јест ... непрестани дотицај и борба Славенства с Латинством и Нијемством (Радић С. 2, 7); Код Хрвата и Словенаца ... је католичко хришћанство значило уједно и политичку власт Немства (Ћор. В. 3, 13); Услијед провале Турака остало је Хрват-

ство без ... своје природне географске подлоге (Крл., РМС); Сав културни свет и све Српство упрло [је] очи у Црну Гору; А где је Српство, ту су и Свети Сава и светосавље и круна и олтар; Ово исто могли би и Хрвати рећи за Хрватство, и Словенци за Словенство; Посебно великом притиску изложено је Словенство.

Међутим, када изражавају извесно национално осећање, дух онда се збирне именице на *-сїво* понашају као апстрактне именице: *албансїво, бошњашиїво, германсїво, латинсїво, мађарсїво, немсїво, словенсїво, срїсїво, хрваїсїво, црногорсїво*, нпр. **српство** с **а. каракїе-рисїичне особине срїског народа**. — У чистом српству овог села још су се разазнавале Србија, Лика и Босна по презименима (Поп. Ј., РМС). Збирне именице употребљене на овакав начин су неретко на неки начин стилски маркиране или су експресивно обремене колективним рецепцијама других. На основу тога јасно се може сагледати друштвено-историјски аспект и политичко-идеолошке прилике које се везују за одређени временски период. Тако се идеја словенства везује за нека прошла времена, па употреба и значење ове збирне именице полако слаби и новијим генерацијама вероватно није позната, док се именице као што су *албансїво, бошњашиїво, хрваїсїво, црногорсїво, шиптарсїво*,¹ а неке од њих су се нарочито активирале у последње време у складу са политичким превирањима, идеолошким и верским приликама, често употребљавају с експресивном вредношћу пејоративно обојене, дакле, испољавају веома изражену експресију и негативан став говорника према свему што је албанско, бошњачко, хрватско.

То потврђују и примери употребе са интернета: Тако је нпр. албанство дефинисано као надрелигијска категорија, која обједињује католике, муслимане и православце изреком: Вера Албанца је албанство; Ви сте били приморани да напустите албанске земље али никада нисте напустили албанство; Бошњаштво је највеће зло које је икад погодило Босанске Муслимане; Најбучнији у свему су они појединци чије је бошњаштво веома крхко или га понеки немају; Не значи то да је црногорство комплекс једноставан и једнострук, нити да се црногорство може носити само на један начин; Штавише, били су поносни на своје шиптарство; Једина њихова вера је шиптарство – то их уједињује, а конфесија је небитна.

Експресивни набој поред регуларних неутралних контекстуалних реализација имају и именице које означавају верску припадност: *кавурсїво, кайїоличансїво, муслимансїво, хришићансїво*. Збирна именица **кавурство** с зб. покр. *каурски свей, каури*. — Он ћ' у море потопит ка-

¹ Именица *шиптарсїво* је део разговорног језика и има погрдан и пејоративан призив.

уре, ... | То кавурство и тог ђавур?² краља (Њег. 6, 68) исказује погрдан, подсмешљив став према онима који не верују, према немуслиманима.

Примери експресивне употребе у смислу неодобравања, неприхватања: Горски Вијенац ... је морално правдање уопште борбе права против тираније, крста против полумјесеца, српства против муслиманства (Дивац Н., СКГл НС 16, 554); [Сава] иде у Никеју и [излаже] политичке и верске разлоге, који га нагоне, да буде против католичанства (Ђор. В. 3, 16).

За разлику од ових, именица хришћанство има позитивну конотацију, о чему сведоче и примери употребе са интернета: Хришћанство је моја област; Хришћанство је почело управо таквим поимањем света; Када се појавило хришћанство, старе паганске религије се нису лако предавале; Видео је да је хришћанство у успону.

2.3. Предмет пажње чине и именички деривати са суфиксом *-лук*. Међутим, именице из ове творбене скупине полако излазе из употребе и осећају се застарелим. М. Стевановић (1986: 493) приликом описивања суфикса *-лук* као засебну групу издваја именице које означавају колектив и истиче да оне означавају земљу, област или крај заједно са становништвом које их насељава: *Арнауџлук*, *Влахалук*, *Лайинлук* (и *лајинлук*), *лацманлук* (*Лацманлук*), потом именице које означавају конфесију: *ђаурлук* и именице којима се особе именују према некој карактеристици, особености и сл.: *гурбеџлук*, *дуњалук*. Осим збирног карактера и представљања свеобухватног јединства колектива, поседују и извесну експресивност. Код већине именица садржај је маркиран негативном оценом говорника у смислу ниподаштавања, погрде, омаловажавања и непризнавања. Уз сему збирности присутне су и додатне негативне компоненте које су условљене одређеним друштвено-историјским, верским, етничким и сличним околностима, али треба напоменути да је погрдна оцена уткана у садржај мотивне именице, те није нужно суфикс *-лук* утицао на експресивност. „Познато је да и сами Албанци сматрају погрдним назив Арнаут/Арнаути, а припадници нашег народа нарочито су под погрдним подразумевали назив Латин којим су именовали оне који нису били храбри и човечни“ (Стевановић 1986: 493).

Именице формиране суфиксом *-лук*, а које остварују збирно значење имају своје конкуренте у именицама на *-адија*, *-ија*, *-сџво*, које су, чини се, у савременом српском језику распрострањеније и њихова употреба је чешћа иако у дескриптивним реченицама понеке имају

² Пример је у РСАНУ на овај начин забележен.

равноправан статус: *Арнауџлук – Арнауџија, Влахалук – Влашчадија, гурбейлук – гурбейџија, ђаурлук – ђаурија, Лајинлук – Лајинија – Лајинчад, циганлук – циганија.*

3. Закључне напомене

суфикс	етник	позитивна/негативна/неутрална конотација
-ад	Бугарчад	позитивна (+)
-ија	Бугарија, Бугаршиџија	негативна (-)
-ина	Бугаршиџина	негативна (-)
-сџиво	Бугарсџиво	неутрална (0)

суфикс	етник	позитивна/негативна конотација
-ад	Мађарчад	позитивна (+)
-ија	Мађарија	негативна (-)
-ина	Мађаршиџина	негативна (-)

Табела 2: Конкурентност суфикса за збирност при изрицању позитивне/негативне оцене

Из наведених табела уочљива је примарна експресивна функција коју имају суфикси за збирност. Суфикс *-ад* због обавезних компоненти 'мало', 'младо' има позитивну конотацију, типа *Арайчад, Немчад, Срџчад*, док су суфикси *-ија* и *-ина* изразито експресивни и у обележавању етничких, националних, верских скупина, а услед услед додатних екстралингвистичких фактора углавном испољавају негативну оцену: *лајиниџија, Немчадија, Турадија, Циганиџина*. За разлику од претходних, суфикс *-сџиво* у именовању људских референата са значењем припадности одређеној етничкој групи, народности или националности, остаје неутралан у примерима типа *Лајинсџиво, Словенсџиво*, док је врло експресивно обојен у примерима типа *Албансџиво (албансџиво), Бошњашиџиво (бошњашиџиво), Срџсџиво (срџсџиво), Хрвајсџиво (хрвајсџиво)*.

Табеларни приказ конкурентности суфикса за збирност при изрицању позитивне/негативне оцене у називима етничких, националних скупина указује на то да је више именичких деривата збирног значења са негативном конотацијом који су условљени друштвеном заједницом која успоставља стандарде и вредносна мерила.

„Погрдно значење оваквих речи је последица семантичких трансформација које се заснивају на различитим ванјезичким факто-

рима — на објективном знању или пак на представама, уверењима које говорник има о именованом појму, односно на његовом субјективном ставу, емотивном односу и вредновању неких особина које приписује припадницима конкретне етничке скупине“ (Јовановић Ј. 2016: 91).

Дакле, појачан емотивни набој израз је одређеног временског раздобља (ратних сукоба, верских и културно-етничких превирања) за које се везује дати етнос или конфесија, те представља одраз колективне експресије.

ИЗВОРИ

- РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика*, I–VI, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XIX, Српска академија наука и уметности, Београд, 1959–.
- СрпКор: *Корпус савременог српског језика на Мајтемајичком факултету Универзитета у Београду*, <http://korpus.matf.bg.ac.rs.html>.

ЛИТЕРАТУРА

- Вељковић Станковић 2011: Драгана Вељковић Станковић, *Речи субјективне оцене у настави српског језика и књижевности*, Београд: Филолошки факултет, Чигоја штампа.
- Гортан Премк 1997: Даринка Гортан Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Београд: Институт за српски језик.
- Драгићевић 2010: Рајна Драгићевић, *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност.
- Јовановић В. 2010: Владан Јовановић, *Деминутивне и аугментативне именице у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Јовановић Ј. 2016: Јована Јовановић, Када је Босанац глуп, а Црногорац лењ, у: *Речи под лујом, зборник радова о лексици српског језика*, прир. Рајна Драгићевић, Београд: Танеси, 91–93.
- Јовановић Ј. 2018: Јована Јовановић, *Лексика погрдног значења у именовању човека у српском језику*, необјављена докторска дисертација, Београд: Филолошки факултет.
- Милосављевић 2007: Бојана Милосављевић, Какав глас бије Грке?!, у: *Глас у језику, књижевности и култури*, Београд: Philologia, 159–168.
- Ристић 2004: Стана Ристић, Експресивна и стилска употреба збирних именица са суфиксом *-ија*, у: Стана Ристић, *Експресивна лексика у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ, 95–105.

- Стевановић 1986: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (граматичко сисџеми и књижевнoјезичка норма). I. Увод, Фонетика, Морфологија*, Београд: Научна књига.
- Шипка 2012: Милан Шипка, О пејоративној употреби етника и етнонима у српском језику, у: *Наука и иденитет*, 6/1, Пале: Филозофски факултет, 127–135.

Драгана Й. Цвијович

ЭКСПРЕССИВНОЕ ЗНАЧЕНИЕ СОБИРАТЕЛЬНЫХ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ, ОБОЗНАЧАЮЩИХ ЭТНИЧЕСКИЕ, НАЦИОНАЛЬНЫЕ И РЕЛИГИОЗНЫЕ ГРУППЫ

Резюме

Предметом работы является обусловленность семантического значения отдельных собирательных существительных суффиксами, которыми они произведены (-ад, -ија, -ина, -лук, -сџиво). Отдельные дериваты существительных со собирательным значением проявляют экспрессивность, когда называют этнические, национальные, религиозные группы, напр. *Арайчад*, *Бугарија*, *Влахалук*, *Влашчадија*, *ђаурлук*, *Јеврејчад*, *каџоличансџиво*, *каурија*, *Мађарија*, *Мађаронсџиво*, *Немчадија*, *словенсџиво*, *срџисџиво*, *Срџчад*, *џаџарија*, *хришћанлук*, *хришћансџиво*, *црнчад*, *Швабурија* и т. п. Выражением положительной или отрицательной позиции говорящего к содержанию, которое является предметом его внимания, собирательное существительное получает функцию оценки. Целью исследования является словообразовательно-семантический анализ лексем, называющих приведенные совокупности этнических, национальных, религиозных группировок, причем они в зависимости от контекста обладают положительной или отрицательной квалификацией. Наряду с этим, указывается и на словообразовательную конкуренцию собирательных существительных с приведенными суффиксами. Оказывается, что анализируемые суффиксы собирательности имеют экспрессивную функцию, а именно: суффикс -ад (*Арайчад*, *Немчад*, *Срџчад*) первично положительную квалификацию; суффиксы *ија* и *-ина* (*лаџинишџија*, *Немчадија*, *Турадија*, *Циганишџина*) крайне отрицательную оценку; суффикс -сџиво в именовании человеческих референтов со значением принадлежности к определенной этнической группе, народности или национальности остается нейтральным в примерах типа *Лаџинсџиво*, *Словенсџиво*, в то время как он весьма экспрессивно окрашен в примерах типа *Албан-*

сїво (албансїво), *Бошњашиїво* (бошњашиїво), *Срїсїво* (срїсїво), *Хрваїсїво* (хрваїсїво). Следовательно, усиленный эмоциональный заряд является выражением определенного периода времени (военных столкновений, религиозных и культурно-этнических потрясений), с которым связан данный этнос или конфессия и поэтому представляет собой отражение коллективной экспрессии.

Ключевые слова: сербский язык, собирательное существительное, этник, экспрессивность, положительная/отрицательная оценка, словообразовательная конкуренция.